

ZOEKEN EN ZANTEN

OMMEGANG IN 1728 VAN HET GENTSE SINT-MICHIELSGILDE BESCHREVEN DOOR JACOBUS HIJE

W.L. BRAEKMAN

Het gilde dat zich, zeer toepasselijk, tot patroon de aartsengel Michaël, de engel met het zwaard, had gekozen, was een van de vier Gentse hoofdgilden. (1) Samen met het Sint-Jorisgilde van de voetboogschutters, het Sebastiaansgilde van de schutters met de handboog en het gilde van St.-Antone, de busschutters, werd het met instemming van het stadsbestuur door de hogere overheid afgeschaft in 1703. De gildebroeders zouden toen geen noemenswaardige rol meer hebben gespeeld, hun vereniging werd als nutteloos ervaren en was daardoor ten dode opgeschreven.

In tegenstelling tot de drie andere gilden werd het St.-Michielsgilde echter heel vlug, als eerste van de vier, (2) reeds heropgericht in september 1706 om pas op het einde van de achttiende eeuw, in 1796, samen met het Ancien Régime ten onder te gaan. Dit gilde was, achteraf gezien, immers toch iets minder nutteloos dan de andere gebleken en kreeg een nieuwe rol toebedeeld als bijzondere afdeling van de stadswacht.

Het gilde van St.-Michiel, het gilde van de schermers met hun opvallend blauw uniform, leverde immers aan de stad de "honderd keurlijke mannen". Onder het commando van een door de stadsmagistraat aangestelde kapitein stonden ze geregeld als stadswacht in voor de veiligheid van de Gentse bevolking. Dit keurkorps van leden van het gilde werd door de Gentenaars gewoon "de blauwe garde" genoemd.

Een ander aspect van de meerwaarde die het St.-Michielsgilde had t.o.v. de andere gilden,

was hun aanpassing aan de voortschrijdende techniek en de evolutie van het wapentuig. Ze hanteerden immers reeds vanaf 1664 (3) niet langer alleen het zwaard, hun wapen van oudsher, maar ook vuurwapens, nl. het musket, wanneer dit het zwaard meer en meer begon te verdringen.

De geschiedenis van het schermersgilde heeft vooral op het einde van de negentiende eeuw ruime aandacht gekregen. (4) Toch bleef daarbij één belangrijk, publiek optreden ervan onvermeld, nl. de grote ommeegang die door hen einde september 1728 werd georganiseerd. Deze ommeegang is, voor zover mij bekend, aan de aandacht van de historici van het gilde ontsnapt. Hij krijgt hierna onze volle attentie. Vooraf echter dient de historische context geschetst te worden waarin hij heeft gefunctioneerd.

De oudste documenten die op het Gentse St.-Michielsgilde betrekking hebben, dateren uit 1612 en de officiële installatie had plaats in het daaropvolgende jaar. Deze laatste datum markeert de officiële bevestiging en erkenning van een groepering van schermers, hanteerders van het tweehandszwaard en wellicht ook van stokken in man-tegen-man gevechten. Het is goed mogelijk, maar dat kan niet worden bewezen, dat ze oorspronkelijk een vechtschool vormden, zoals die vooral in Duitsland in vele steden bestonden. (5) Voor de Nederlanden is hun bestaan echter zo goed als niet geattesteerd. Toch verdient in dit verband een heel bijzonder boekje gesignaleerd te worden dat in 1538 te Antwerpen bij W. Vorsterman verscheen: *La Noble*

Science des loueurs despee, (*) een overvloedig geïllustreerd handboek voor worstelaars, zwaard- en stokvechters.

Het opmerkelijke feit dat dit Antwerps werkje in het Frans is gesteld, is eveneens het vermelden waard als mogelijk relevant. In de vroege zestiende eeuw was, zoals bekend, bij ons het Frans de taal van de elite. Het kan geen toeval zijn dat ook de leden van het St.-Michielsgilde behoorden tot de sociale bovenlaag. Dit elitair karakter van het gilde werd in stand gehouden en bevorderd door de met opzet zeer hoge bijdrage die de leden moesten betalen. Ze moesten ook allen poorters van Gent zijn, tussen de 21 en de 60 jaar oud en katholiek. Vermoedelijk waren velen van hen ook Franssprekend.

Het stadsmagistraat had zich, bij de officiële erkenning van het gilde, het recht voorbehouden om de "euverdeken" te benoemen uit de leden van de beide schepenbanken. Het gilde zelf koos onder zijn leden twaalf bestuursleden of proviseerders, maar ook deze keuze moest door het magistraat bevestigd worden. Het stadsbestuur wilde duidelijk medezeggenschap en een zekere controle op wat toch een vereniging met paramilitaire potentie was.

Binnen de hiërarchie van het gilde fungeerde ook een koning en een deken. Beiden werden althans in het begin elk jaar opnieuw aangesteld. Het dekenaat was zeer belangrijk, omdat de deken ook de penningmeester was. Wat de koning betreft, deze werd aangeduid na een schermwedstrijd onder de leden waarin hij als overwinnaar was naar voren getreden. Tot in 1688 gebeurde dit elk jaar of toch bijna.

Na verloop van tijd werd de koningskamp echter niet meer ieder jaar gehouden. (?) Het was dan het bestuursorgaan, de Eed, die elk jaar de beslissing nam of men al dan niet op het patroonsfeest van 29 september zou gaan "spelen om eenen nieuwen coninck". In 1688 was Jacobus Toebast koning geworden. Hij had de afschaffing van het gilde in 1703 en de wederoprichting drie jaar later overleefd en

bleef zijn functie verder uitoefenen tot in 1713. Het jaar nadien werd er 'gespeeld' en werd hij opgevolgd door Joan van Daele die op zijn beurt, echter pas in 1717 werd vervangen door Pieter van de Velde. Daarna duurde het niet minder dan elf jaar vooraleer in 1728 Joannes Claus hem opvolgde. Het is deze heugelijke dag, met een uitzonderlijke publieke manifestatie van het gilde, die hierna onze volle aandacht krijgt.

Het tornooi van zwaardgevechten om het koningschap ging telkens gepaard met een optocht waarbij de leden van het gilde zich van hun lokaal in de oude Lakenhalle in stoet begaven naar de Vrijdagmarkt. Daar had dan op een verhoog de competitie plaats onder grote belangstelling van de voor de gelegenheid op het plein samengekomen menigte. De dag na het gevecht om het koningschap werden nog wedstrijden ingericht, waarbij prijzen, geschonken door het stadsmagistraat, de inzet waren. Wellicht alleen uitzonderlijk duurde de manifestatie drie dagen, zoals dat in 1728 het geval was. Het was toen tenslotte ook meer dan een decennium geleden dat dit gilde nog eens naar buiten was getreden.

Het 'spelen' om het koningschap in 1717 en vooral in 1728 ging gepaard met uitzonderlijke omgangingen. De in zijn tijd heel bekende Gentse rederijker van de Fontaine en kuiper op de Begijnengracht, Jacobus Hije (1667-1749), was als ooggetuige bij deze cavalcades aanwezig. Hij heeft de ommegang van 1728 in detail in verzen beschreven. Grote poëtische kwaliteiten of intense bevolgenheid kunnen we aan zijn gedicht moeilijk toekennen, maar voor de geschiedenis van de stadsfeestcultuur in het algemeen en van die van het St.-Michielsgilde in het bijzonder is het van unieke waarde.

In 1717 schreef Hije een "Lofdicht, ter eeren van de blauwe gaerde, hun hebbende gheexerceert met het musquet, ten tijde van de kavalkade binnen Gendt". (*) In dat jaar werd dus niet alleen een "kavalkade" gehouden maar gaven de leden van het gilde welke deel uitmaakten van de reeds hierboven ver-

melde "honderd keurlijke mannen" een demonstratie van schieten met het "vlammigh vier musquet" (v. 20) onder leiding van kapitein Heloudt (v. 13).

Het gedicht is een hulde aan het gilde in het algemeen, vermeldt wel terloops de cavalca-

de en de schietoefening, maar geeft van geen van beide een gedetailleerde beschrijving. Gezien het zo goed als geheel ontbreken van precieze informatie moge het hier volstaan alleen het begin van het gedicht even te citeren:

Rijs op mijn pen, rijs op, ten magh niet onderblijven,
Den tijt die gheeft mij stoffe om iet of wat te schrijven
Van 't Ghendtsche borgerschap, wiens moet en dapperheijt
Noijt wijckt aen d'oude tucht, verstand en wijs beleijt,
Ghelijck men heeft ghesien in prachtige parade
Van al die groote vreught der Ghendtsche kavelkade,
Wanneer de blauwe gaerd met iever heeft bethoont,
Dat een cloeckmoedigh hert in hunnen boesem woont,
Seer prachtigh opgheleijt, 't is ieder een ghebleken
Door den heer baron Triest, sijnde den heuverdecken
Van 't edel schermersguld, vol pracht en majesteijt

...

En dan komen we tot de ommegang die in 1728 door de straten van de Gentse binnenstad trok. Van deze grootse publieke manifestatie heeft Hije wel een gedetailleerde en gestoffeerde beschrijving in verzen gegeven.

gevolgd door een lied over dezelfde gebeurtenis. (*)

Gezien het unieke karakter van de informatie die het bevat, laten we dit gedicht, dat voorafgegaan wordt door en eindigt met een jaarschrift, hier integraal volgen:

Loffelicke parade bij form van ommeganck uytgewerckt, door het vermaert, ridderlick gilden van den aerdsengel Sinte Michael binnen de stadt Ghent op den 29. 30 september en eersten october 1728.
sInte MICheLis gULDe Wort VerheVen

Hoe snel verloopt den tijt, 't is nu wel elf jaeren,
Dat men de schermersgild' sagh in publieck vergaeren,
Daer alle solemniteyt bij hun dan wiert gedaen,
Alsmen die met triumph sagh in parade gaen,
Nu vind' ick weder stof om hunnen lof te schrijven, 5
Vermits dees daden al voorsightigh ⁽¹⁰⁾ sijn bestiert, ⁽¹¹⁾
Door den heer oversten, die 't edel gilde viert,
Ick segh den graef, baron, mijn heer den overdecken, ⁽¹²⁾
En opperhoofd van 't gild'. Wie sal naer eijsch ⁽¹³⁾ uijt[spreken]
De groote liefd' en sorgh-drift, overwijs beleijt, 10
Voorsightigheijt en raet met welck sijn edelheijt
Dees hoogh beroemde gild' soo wijslick comt bestieren,
En door sijn achtbaerheijt hun lof en roem doet swieren, ⁽¹⁴⁾
En door heel het Nederlant, wāer door dat sijnen naem,
Moet sweven boven op de wiecken van de faem. 15
Wel aen, mijn sanghgoddin, comt, laet ons gaen betoonen,
Dat in ons stadt van Ghent nogh constbeminders wonen,

- Die in de schermersgild' hebben met goet beleijt,
 Ghedaen een schoonen tour ⁽¹⁵⁾ in alle treffelicckheit.
 Den aenvangh neemt begin van hunne gildekaemer, ⁽¹⁶⁾ 20
 Sijnde int midden stadt, ja geen daertoe bequaemer,
 Onder het groot gheluijt en dat drij dagen lanck.
 Van de triumphklock en des beijaerts soet gheklanck.
- Twee hueren naer den noen begon die schoon parade,
 Seer prachtigh ende net als een kleijn kavelkade, 25
 Alwaer men vooren uijt hoort met een blij gheschal,
 Ses stadstrompteters met trompetten en timbal,
 Den guidon ⁽¹⁷⁾ volghet te peird' met den standaert kloeckmoedigh,
 Verciert met korstelicckheit van goudt seer overvloedigh,
 Twee dragen het blasoen, ⁽¹⁸⁾ de wapen of den schilt, 30
 Waer in d'oudtheit van het gilde wort verbeelt,
 Waerop den wagen volghet van Michael verheven,
 Hun weerden patroon die alles ⁽¹⁹⁾ heeft verdreven
 Uijt d'hoogste hemelen, weerstaende aen 't gebodt,
 En wilden sijn gelijk aen d'alderhoogsten Godt 35
- Die al Plutones volck, ⁽²⁰⁾ den Lucifer, in banden
 Met boeijen hielt seer vast, alijt met 't sweert in d'handen,
 Waerop ⁽²¹⁾ men heeft gesien veel duijvelen versaemt, ⁽²²⁾
 Dees waghén wort den val der engelen genaemt,
 Den paige ⁽²³⁾ droegh het sweert, daerop een croon van boven, ⁽²⁴⁾ 40
 Dat elcken gildebrouer en iedereen moet loven,
 De boeren gaen van sijts, tot twelf in 't getal,
 Met hunne vlegels ⁽²⁵⁾ om te stuten ⁽²⁶⁾ 't ongeval,
 En alle moeijelicckheit te weirren van de straten,
 Oock 't overgroot gedrangh van borgers en soldaten, 45
 Hiernaer comt den bailliu, alferis ⁽²⁷⁾ en kapteijn, ⁽²⁸⁾
 Acht mannen met het slaghsweirt volgen desen treijn, ⁽²⁹⁾
 Dan comt een groot getal van spaigiaerts spaingioletten, ⁽³⁰⁾
 Die weten op den pas ⁽³¹⁾ hun voetsens soo te setten,
 Dat het seer aengenaem en geestigh is om sien, 50
 Elk kan wel peijsen wat dat dit heeft te bedien, ⁽³²⁾
 Albert met Isabel ⁽³³⁾ verschijnen op een waghén,
 Twee steunsels ⁽³⁴⁾ van dit gild', twee kloeck en vaste schragen
 Versterckt door hondertmans ⁽³⁵⁾ seer loffelick uijtgekeur ⁽³⁶⁾
 Ten dienst van 't magestraet en alsser brant gebeurt, 55
 Waertoe Albertus eer dees schermersgild' instelden, ⁽³⁷⁾
 Tot nut van 't vaderlant en queekingh van vrom ⁽³⁸⁾ helden,
 In wapensoeffeningh tot stut ⁽³⁹⁾ van 't quaet gespuijs,
 En dienst van 't algemeen, voor brant, voor roof van huijs
 Oock hoortmen overal d'aenschouwers roepen, schreeuwen, 60
 Om dat de waghén wort getrocken van twee leeuwen,
 Den toom had in haer hant ons fiere maeght van Ghent,

189

Loffelike parade. Bij form van onnide
vijf gevericht. door het vermaert
ridderlijk gilden, van den adelt Inger
finte mit gade. Binnen de Stadt gylt
op den 29 30 September en 1ste October
1720

Inte MICHELIS gULD: Woest Verbe

hoe snel verloopt den tijt 't is nu wel sff 400
dat men de former gild' sags in pùblich w
dare alle goldmitsijt bij hùn dan vderit ydas
almen die met triumf sags in parade gade
m' vind' ik weder stof, om hùnner lust te
vban't 't is de modyte vderit te mag mit are
dormito des daren al voorfigtigis sijn bestie
door den heer oversten, die 't sel gilde w
ik sags den graef, baron, mijn heer den overde
en opper hooft van 't gild' wie sal naar sijn
de groote liefd', en sijn, dieft, overvrij bely
voorfigtigisijt, en raet, met velyk sijn d'el
des hooge berodnde gild' soo vlyk lijk ront best
en door sijn aytbaerheit, hùn lof en roem doet
door heel het nederlant, waar door dat sijn
maet sijn den bouden op de vierden van de fca
wel den mijn lange godin, ront last ons gade best
dat in ons Stadt van gont, noye ront Remindere
die in de former gild' beeben met goet best
gedaden den sijn den tour in alle troffel ijd h
den die vange nedert begin van sijnne gilde hadm
sijnde int midden Stadt ja geen dertus bequas
ouder het groot geluyt, en dat dri' dagen lan
van de triumf kloyk, en des bejardto sijn g

- Die met voorsichtigheijt de selve heeft ghement.
 Hier aghter volghen op, in form van parade,
 Een groote menighte van schoone karosaede, ⁽⁴⁰⁾ 65
 Den besten edeldom, vol treffelickeijt en glans,
 Veel koetsen oock vervult met d'hondert keurbaer mans.
 Hier volght den witten leeuw, al danssen en al springen,
 Op trommel en op fluijt, verciert met veel schoon dingen.
 Daer achter comt den hert, die lustigh springht en swiert, 70
 Met sijn cleijn dansserkens, seer kostelick verciert.
 Dan siet men de Fortuijn, ⁽⁴¹⁾ seer ongestadigh swaeijen,
 Op eenen ronden bol gheduerigh omme draeijen,
 Hieronder wederom aenmerckt men van gelijk,
 Vier delen van het broos en wankel aerderijck. 75
 Dees wagen die wort voort ghetrocken van ses peirden,
 Met sijn trompetters op, seer treffelick naer weirden,
 Een schoone amason, ⁽⁴²⁾ sietmen in dit geval.
 Seer geestigh ende net, spelen op een thimbal.
 Den eenhooren, die oock aen geen cieraet moet wijcken, 80
 Laet met sijn langhen baert hier oock sijn vreughde blijcken,
 De swaen, die volght daerop, seer aengenaem en soet.
 Die om haer wittigheijt geen dieren wijcken moet.
 Den arent, boven al moet sijn den lof gegeven,
 Want hij den koninck is der voghelen verheven, 85
 Nu meer als oijt verciert door de milddaedigheijt
 Van den graef baron Triest, sijn weerde edelheijt.
 Voor 't lesten wort ghesien den triumphanten waghén,
 Vol pracht, vol segenprael, eenieder tot behaeghen,
 Seer wonderbaer en schoon in alle treffelickeijt. ⁽⁴³⁾ 90
 Waerop verheven sit de keijzers majesteijt,
 Vol glori. vol ghesagh over ons Nederlanden.
 Oock die hem teghen sijn, 't sij Turcken oft vijanden.
 Dat wort oock schoon verbeelt in wapens 't allen kant,
 Die elcke schoone maeght is houdend' in haer hant, 95
 Een wagen, recht gheseijt, ick laet de reste blijven.
 Die beter dient ghesien als daer iet van te schrijven,
 Versekert sijnde dat geen mensch mij sal bedien.
 Dat hij sijn leven heeft noch sulck een stuck ghesien.
- Dan sijn sij altemael de Vrijdagsmerckt opkomen, 100
 Al waer de gildebrouers hebben 't sweirt opghenommen.
 Ieder met cloecken moet die maecte sigh ghereet,
 Op een bereijt toonneel, wel vijftigh voeten breed,
 Een plaets daertoe bequaem en aengenaem naer weijnschen,
 Al waer men heeft ghesien wel vijftighduisent menschen. 105
 Hier heeft men 't spel begonst, den strijt is aengegaen,
 Men sagh om 't koninghsschap malkanderen lustigh slaen
 En naer een langh gheveght heeft desen glorisegen,
 De heer Joannes Claus ten langhen lest verkregen,

Die door sijn cloeck ghemoet, vol mannelick beleijt, Wiert coningh door den aerm van sijne dapperheijt. 't Is nu wel sesthien jaer, oft iemant weten wilde, Dat Claus alferis wiert van 't edel schermersgilde, 't Welck hij heeft wel bedient en met sijn geestigh hant, Het vindel ⁽⁴⁵⁾ schoon ghedraejt. trots, eenen van ons lant. ⁽⁴⁵⁾	110 115
De cloecke dapperheijt van Claus kan ieder tuijghen, Die voor geen vaendrickx ⁽⁴⁶⁾ in Nederlant moet buijghen, In 't swaeijen van sijn vaen, boven en onder 't been, Kan draeijen 't vaendel om, ardigh en onghemeen. ⁽⁴⁷⁾	
Siet hier den eersten dagh. Den tweeden, van gelijkken. Den derden bovenal in 't minste niet moet wijcken. Vermits oock wiert ghespeelt voor schepenen present, D'heeren ghekomiteert ⁽⁴⁸⁾ van onse stadt van Ghent, Die uijt mildadigh hert jonden ⁽⁴⁹⁾ vier silvere prijsen, 't Welck Jansens, Vandeveld' en Rijckaert kan bewijsen	120 125
Soo dat dees daden al voorsightigh sijn bestiert, Door den heer oversten die 't edel gilde viert, Die voordr preuve thoont ⁽⁵⁰⁾ dat ieder hem moet minnen, Mits hij de boeren selfs ghevlegelt prijs laet winnen, Waeruijt men speuren kan in hem geen trotsigheijt	 130
Maer wel met leegh als hoogh. ⁽⁵¹⁾ een g'lijcke minsaemheijt. Wat lof, wat eer, wat roem, sal ick dan eden geven Aen 't Ghentsche schermersgild' in wien men siet herleven Op 't sop ⁽⁵²⁾ van alle eer, terwijl sij door haer glans, De edele verhooght, d'onnel maect edelmans,	 135
De schermersschol blijft staen. de bauten, ⁽⁵³⁾ pijl en boghen. Den doelstock ⁽⁵⁴⁾ onbequaem, sijn 't saemen wegh ghevloghen. 't Schint dat dit gild' vooral is d'eer alleene weirt. Den prijs en lof in 't geel ⁽⁵⁵⁾ blijft aen het edel sweirt.	 140

Jaerschrift

Dheer CLaUs VerDlent Den prYs Van't sLaghsWeert

Hijes gedicht bestaat, zoals men ziet, voor het grootste gedeelte uit een vrij gedetailleerde beschrijving van de ommevang, voorafgegaan door een summier inleiding (vv. 1-24) en - naar de regels van het genre - afgerond met de lof van het gilde (vv. 132-140).

Voorop komt de vermelding bij de inleidende verzen dat het in 1728 reeds elf jaar geleden was dat men te Gent het Michielsgilde zag "in publieck vergaeren" (v. 2).

De stoet begon om 14 h. Het vertrekpunt was de gildekamer (de oude lakenhalle), waar de

leden zich onder het luiden van de triomfklok en het "soet gheklanck" (v. 23) van de beiaard op weg begaven. De weg die de stoet volgde, wordt niet aangegeven, alleen het eindpunt, de Vrijdagmarkt gelegen in de buurt van het vertrekpunt.

En dan volgt (vv. 25-99) de beschrijving van de groepen in de stoet. We kunnen de volgende onderscheiden:

1. Zes stadstrompetters gaan de "guidon" vooraf, die te paard de standaard van het

gilde met zich meevoert. Deze wordt gevolgd door twee - niet één zoals meestal - dragers van het blazoën van het gilde (vv. 25-31).

2. De eerste wagen, genoemd "de val der engelen". De aartsengel Michaël houdt er, zwaard in d'hand, de geboeide en afgrijselijk uitzierende Lucifer en veel van zijn baarlijke duivels in bedwang. Deze wagen was wel een van de populairste bij het publiek en krijgt dan ook Hijes volle aandacht (vv. 32-39).
3. De page draagt een zwaard met een kroon erop. Beide symboliseren het middel (het gevecht) en het doel (de koning) van de optocht (vv. 40-41). De page was een jongetje, gewoonlijk een zoon van de cnaepe (messenger). Hij droeg een uniform van blauw laken met zilveren knopen. Hij was de "mascotte" van het gilde.⁽⁵⁶⁾
4. Langs de zijanten van de optocht zijn twaalf "boeren" met vlegels actief. Deze zg. vlegelmannen fungeren als ordehandhavers (vv. 42-45). Het waren leden van het ambacht der pijnders die door het gilde waren ingehuurd. Ze waren als boer gekleed, maakten de weg vrij en sloegen op de duivels en op Lucifer tot groot vermaak van de toeschouwers.⁽⁵⁷⁾ Ze waren zo populair dat ze lang ook in andere stoeten en optochten een rol kregen toebedeeld.
5. De stadsbaljuw, de alferis en de kapitein, de beide laatsten leden van het gilde, gevolgd door acht mannen (wellicht gildebroeders) gewapend met een slagzwaard (vv. 46-47).
6. Een groot aantal "spaagiaerts spaingioletten", een dansgroep wellicht met dansers, jongens en meisjes in Spaanse dracht, die (dans?)pasjes maken, wat aangenaam en geestig is om zien en, volgens Hijes althans, kan iedereen "wel peijsen wat dat heeft te bedienen" (vv. 48-51). Drukt dit het heimwee uit naar de vroegere, Spaanse tijd, gesymboliseerd door de aartshertogen (cf. de wagen die volgt)?
7. De tweede wagen, getrokken door twee leeuwen die gemend worden door de Maagd van Gent, waarop de aartshertogen Albrecht en Isabella tronen. Ze zijn vergezeld van een aantal van de "honderd keurlijke mannen", een elitekorps van de burgerwacht dat bestond uit leden van het St.-Michielsgilde. Het was een van hun voorrechten vorstelijke bezoekers te begeleiden, zoals ze hier in de optocht doen (vv. 52-63).
8. Een groot aantal karossen met daarin "den besten edeldom" en koetsen met nog meer van de honderdmannen (vv. 64-67).
9. De derde wagen met daarop een witte leeuw, omgeven door dansers en springers, trommelaars en fluitspelers (vv. 68-69).
10. De vierde wagen, een dansend en springend hert omringd door "cleijn dansserkens" (vv. 70-71).
11. De vijfde wagen stelt Vrouwe Fortuna voor, heen en weer zwaaiend op een gedurig draaiende bol waaronder de vier toen bekende continenten van de aarde zijn voorgesteld. Deze wagen wordt getrokken door zes paarden en begeleid door trompetters (vv. 72-77).
12. De zesde wagen (?) verbeeldt een "schoon amason", een meisje als Amazone verkleed dat op een timbaal speelt (vv. 78-79).
13. De zevende wagen: de eenhoorn met een lange baard⁽⁵⁸⁾ (vv. 80-81)
14. De achtste wagen: de zwaan (vv. 82-83).
15. De negende wagen: een arend die "meer als oijt" versierd is door de mildheid van overdeken Triest (vv. 84-87).
16. De tiende wagen: de triomfwagen waarop de keizer Karel VI troont midden

maagden met wapens in hun handen. Ook deze wagen blijkt een hoogtepunt te zijn uit de ommevang en krijgt Hijes volle aandacht (vv. 88-99). Hij is de laatste van de ommevang.

Daarmee eindigt de opsomming en beschrijving van de samenstellende delen van de cavalcade.

Wat in de tekst nog volgt is de aankomst op de Vrijdagmarkt waar een "tooneel" van wel vijftig voet breed (59) staat getimmerd. Daarop vechten de leden van het gilde om het koningschap. Uiteindelijk is de winnaar bekend: Joannes Claus, een man die toen reeds zestien jaar alferis of blazoendrager van het gilde was (vv. 100-120).

Het podium werd op kosten van het stadsbestuur opgericht, dicht bij de Dulle Griet.

Of de koning in 1728 reeds op het einde van de eerste dag bekend was - zoals gewoonlijk - lijkt onzeker. Hije zegt immers dat de tweede dag (30 sept.) "van gelijcken" als de eerste dag verliep (v. 120). Ging de ommevang nog een tweede keer uit of werd de competitie die tweede dag nog voortgezet en was de koning pas dan bekend? Het scenario van 1728 lijkt alvast ongewoon.

De derde dag - en niet de tweede, zoals gewoonlijk - had een wedstrijd plaats onder alle leden om vier zilveren prijzen, geschonken door het stadsmagistraat. (60) Deze prijzen werden in 1728 gewonnen door een zekere Jansens, Vandevelde en Rijckaert (vv. 121-127).

Ook de vlegelmannen hielden op die derde dag een wedstrijd met hun vlegels (daarom werden ze ook boeren genoemd (v. 129)), en ook zij konden prijzen winnen, wat voor Hije het bewijs is dat in het gilde "geen trotsigheid" te bespeuren valt en dat het niet alleen de edelen "verhooght" maar ook "de onrechtstreeks horen we dus toch dat het gilde als een elitaire groepering werd beschouwd. En hiermee neemt Hije een aanloop tot zijn lof voor het Sint-Michielsgilde waarmee hij zijn gedicht besluit (vv. 132-140).

De calvacade van eind september 1728 was bijzonder feestelijk, ongewoon rijk gestoffeerd en met een aantal groepen dat schril afstak met dat van de geregeld in september gehouden optocht. Dit moge blijken uit de toch ook als ongewoon beschouwde optocht van 1754. (61) Toen verzamelden de leden van de drie andere Gentse hoofdgilden (62) om twee uur na de middag voor de lakenhalle, het lokaal van het Sint-Michielsgilde. Ze droegen hun eretekens en hun wapens en waren alle drie vergezeld door muzikanten. Ook een deputatie van de schepenen, geëscorteerd door de stadshellebardiers stonden daar te wachten tot de stoet zich in beweging zette. Die werd geopend door timballiers en trompetters te paard, gevolgd door de drie andere hoofdgilden en hun muzikanten. Daarna volgde de deputatie van het stadsmagistraat, de leden van het Sint-Michielsgilde en de stadshellebardiers die de stoet afsloten. Van wagens in de optocht was geen sprake, evenmin als van een aantal karossen met "den besten edeldom" (v. 66) van de stad. In verband met deze wagens (minstens acht) denkt men aan die andere, veel beter bekende "Gendtschen Ommeganck", die van Ekkerkem of van de paters augustijnen, zoals die ook genoemd werd. (63) Deze jaarlijkse, tot het einde van het Ancien Régime bestaande processie, werd gehouden ter herdenking van een mirakel dat zich op Ekkerkem in het midden van de veertiende eeuw had voorgedaan. Ze had plaats op de zondag die valt in de octaaf van het H. Sacrament. Deze processie van devotie werd van tijd tot tijd gecombineerd met een processie van recreatie, die - zoals de naam aangeeft - de toeschouwers wilde amuseren en beleren en daar, te oordelen naar de massa volk die ze lokte, dan ook ten volle in slaagde.

Wanneer de Ekkerkemse ommevang in zijn tweeledige vorm door de stad trok - wellicht alle tien jaar - vielen daarin een tiental wagens (in 1698 waren het zelfs twaalf) bijzonder in de smaak. Deze stelden o.m. voor "een Maeght op eenen witten leeuw", een hert, een eenhoorn, een zwaan en een arend.

Het valt daarbij op, en het kan moeilijk toeval zijn, dat een aantal van deze wagens ook in de Sint-Michielscavalcade van 1728 te zien was.

Had het St.-Michielsgilde een afbeelding van de genoemde dieren? Ze had alvast een masker voor de duivel uit haar eigen stoet in haar bezit ...

Het 'materiaal' voor de Ekkergermse omme-gang (o.m. de dieren) was twintig jaar eerder, in 1708 openbaar verkocht ⁽⁶⁴⁾. Waarom dat gebeurde is mij niet bekend en, belangrijker nog, evenmin wie de kopers ervan waren. De vraag blijft open, maar wel blijkt dat vele die-ren twintig jaar later in de St.-Michiels-cavalcade opduiken. Ze hebben daar geen duidelijke functie, lijken alleen maar decora-tie en J. Hije weet er niet goed blijf mee en vermeldt ze dan ook meestal zonder er lang bij stil te staan.

Vermelden we volledigheidshalve ook nog dat Hijes beschrijvend gedicht gevolgd wordt door een lied van zeventien strofen van elk negen verzen op de wijs "ick heb een wijf ghekreghen". ⁽⁶⁵⁾ Ook hier beschrijft Hije de omme-gang maar nieuwe informatie bevat het lied niet. De toon is levendiger dan in het gedicht, het ritme speels en luchtig, zoals enkele strofen ervan duidelijk voelbaar maken:

I. Wanneer men heeft geschreven
Thien hondert ende seven,
Nogh achtentwintigh bij,
In september, segh ick vrij,
Heeft men ghesien in de stadt Ghent,
Een schoon parade pertinent,

Van schermergilde wel bekend,
Die met seer groote pracht,
Wiert van ieder een gheacht.

2. Het was wel elf jaren,
Sal ick hier gaen verklaren,
Dat 't gilde op dit pas,
Sonder nieuwen koninck was,
Soo dat sij dan besloten snel
Op hunnen feestdagh wonderwel,
Van den aerdsengel Mighael,
Te spelen gau en schrap,
Om het nieuwe coningschap.

En na nog een inleidende strofe begint de beschrijving: zo b.v. de eerste wagen (strofe 5):

Hier comt den eersten wagen
Aen ieder tot behaeghen,
Die vol van groot ghetal
Duijvelkens was overal,
Waer op den engel Mighael
Lucifer jaegh tot in de helle
Met ketens om sijn lijf seer fel,
En met sijn edel sweirt,
Uijt den hemel heeft gheweirt.

De omme-gang van het Sint-Michielsgilde in 1728 is een gebeurtenis die de vergelijking met de Ekkergermse omme-gang van de paters augustijnen kan doorstaan. Hijes beschrijving ervan belicht een nieuw facet van dit elitair gezelschap dat, duidelijk geïnspireerd door de bijzonder populaire "processie van recreatie" van de augustijnen, in dat jaar te Gent op spectaculaire wijze naar buiten trad.

NOTEN

1. BAILLIEUL (B.), *De vier Gentse Hoofdgilden*. Gent, 1994.
2. Het gilde van St.-Joris werd heropgericht in 1727, dat van St.-Sebastiaan in 1731 en dat van St.-Antone pas in 1752.
3. CLAEYS (P.), *Messageur* (1888), p. 73. Zie volgende noot.
4. Dé belangrijkste studies dateren (behalve enkele niet-gepubliceerde licentiaatsverhandelingen) uit het einde van de negentiende eeuw : VANDERHAEGHEN (F.), *Chef-confrérie de Saint-Michel à Gand*. *Messageur des sciences historiques* (1873), 287-297; CLAEYS (P.), *Histoire de la Gilde ... de saint Michel à Gand*. *Messageur* (1886), 377-410; (1887), 257-277; (1888), 56-80, en (1889), 19-44, 158-188 en 245-269. Verder is er de brochure van BERGMANS (P.), *La gilde souveraine et chevalière des Escrimeurs ... 1613-1913*. Gent, 1913 en CASIER (J.), *Chef confrérie royale et chevalière de Saint-Michel. Fêtes du tricentenaire*. Gent, 1921.
5. Cf. RUH (K.), KEIL (G.) e.a. red. *Die deutsche Literatur des Mittelalters*. Berlijn en New York, 1978-2000, s.v. "Fechtbücher", en ASSION (P.), *Altdeutsche Fachliteratur*. Berlijn, 1973, 153-155.
6. Cf. BRAEKMAN (W.L.), Het oudste Vechtböck uit de Nederlanden: *Le Noble Science des Ioneurs despee*. In: HENDRICKX (Fr.), red., *Feestbundel Elly Cockx-Indestege, ter perse*.
7. CLAEYS (P.), *Op. cit.* *Messageur* (1889), p. 263-264.
8. U. Gent, Centrale Bibliotheek, hs. 2421, fols. 146-147.
9. Idem, fols. 189-192.
10. *voorsightigh* : vooruitziend.
11. *bestiert* : geleid, gepland.
12. *den overdeken* : één van de 26 schepenen van de stad. Hij werd door het stadsbestuur aangesteld. Het was Albert Triest (cf. v. 87), graaf van St.-Remy, baron van Aughem, enz. die sedert 1717 deze eervolle functie uitoefende.
13. *naer eijsch* : zoals het hoort, naar de eisen van de gelegenheid.
14. *swieren* : gedijen, vermeerderen.
15. *tour* : exploot, daad.
16. *gildekaemer* : in de oude lakenhalle aan het Belfort.
17. *guidon* : standaarddrager (cf. P. Claeys, *Messageur* (1888), 178-179).
18. *twee ... blasoen* : de dragers van het schild of "blasoen". Dit was de normale taak van de alferis. In deze cavalcade stapte die later op, zonder schild (cf. v. 46).
19. *alles* : dit begrip wordt in het volgende vers en v. 35 beperkt tot "al wat niet aan Gods gebod gehoorzaamt".
20. *Plutones volck* : de duivels en hun leider, Lucifer.
21. *waerop* : op welke wagen.
22. *versaemt* : verzameld.
23. *paige* : loopjongen.
24. *het sweert ... boven* : het instrument voor de kamp en het symbool van het koningschap dat er de inzet van is.

25. *vlegels*: de vlegelmannen waren in het wit gekleed en droegen een breedgerande hoed. Gewapend met een korte vlegel maakten ze de weg vrij, sloegen op de duivels en beschermden de in het blauw geklede jongen die St.-Michiel uitbeelde. Ze waren de interne ordehandhavers en bijzonder populair bij de toeschouwers. Vgl. beschrijving van de stoet hierna (nr. 4).

26. *stutten*: stuiten, tegenhouden, voorkomen.

27. *alferis*: zijn gewone taak bestond erin het schild of het blasoen te dragen; hier is dit niet het geval daar het door twee mannen te paard wordt meegevoerd: cf. v. 30 (Vgl. P. Claeys, *Messenger* (1888), 177).

28. *kapitejn*: kapitein, bevelhebber van de tien peletons van de honderd keurlijke mannen; hij stond ook in voor de goede gang van zaken bij optochten en cavalcades in de stad (B. Baillieul, *Hoofdgilden*, p. 44).

29. *treijn*: groep.

30. *spaiigaerts spaingioletten*: als Spanjaarden of jonge Spaanse meisjes (spanjolet, cf. *Gents Wdb.*) verklede figuranten.

31. *opden pas*: op de kadans, maat van de muziek.

32. Waarop hier wordt gealludeerd, is mij alvast niet duidelijk.

33. *Albert en Isabel*: de aartshertogen Albrecht en Isabella.

34. *steunsels*: supporters van, beschermers.

35. *hondertmans*: de honderd keurlijke mannen uit het gilde vormden een eigen elite-afdeling van de burgerwacht (vgl. v. 67). Cf. B. Baillieul, *Hoofdgilden*, p. 44.

36. *uijgekeurt*: uitgekozen.

37. De aartshertogen hadden het gilde opgericht in 1613.

38. *vrom*: dappere.

39. *stut*: zie noot 26.

40. *karosaede*: karossen, rijktoetsen.

41. *de Fortuijn*: Vrouw Fortuna, het Lot, symbool van de onstandvastigheid.

42. *amazon*: Amazone.

43. *treffelijkheid*: deftigheid.

44. *vindel*: vendel.

45. *eeenen van ons lant*: een van de onzen (?).

46. *vaendrickx*: vaandrig, eigenlijk schild- of blazoendrager (cf. noot 18 en 27), hier echter vendelzwaaijer (vgl. vv. 118-119).

47. *onghemeen*: buitengewoon.

48. *ghekomiteert*: afgevaardigd door.

49. *jonden*: schonken.

50. *preuve thoont*: bewijs levert.

51. *leegh als hoogh*: lage zowel als hoge standen.

52. *op 'tsop*: het puik (?).
53. *bauten*: een soort pijlen voor voetbogen, verwijzing naar het nog maar pas (1727) heropgerichte gilde van St.-Joris.
54. *doelstock*: schietschijf of het centrum ervan. Werd ook *meetstake* genoemd: cf. W.L. Braekman, "Lexicologische sprokkelingen uit Middelnederlandse teksten", in: R. Ryckeboer, J. Taeldeeman, V.F. Vanacker (eds.), *Hulde-album Prof. dr. Marcel Hoebeke* (Gent, RUG, 1985), p. 28-29.
55. *geel*: (ge)heel, als slotsom.
56. CLAEYS (P.). *Op. cit.*. *Messenger* (1889), p. 264.
57. BAILLIEUL (B.). *Op.cit.*, p. 42.
58. Volgens M. Daem (zie noot 63), 171 was de eenhoorn "wreet van wesen, wreet van kop", maar een baard wordt niet expliciet vermeld in de programmabrochures voor de Gentse ommegang uit de late 17de eeuw.
59. BAILLIEUL (B.). *Op.cit.*, p. 42: "een podium van 13,75 m lang en 11 m breed".
60. CLAEYS (P.). *Op. cit.*. *Messenger* (1888), 63.
61. CLAEYS (P.). *Op. cit.*. *Messenger* (1888), 64-65.
62. In 1728 was dit niet het geval daar zowel het Sebastiaansgilde als het gilde van St.-Antoon nog niet heropgericht waren. Voor de voetboogschutters van St.-Joris was dit pas het jaar te voren (1727) gebeurd.
63. BRAEKMAN (W.L.). Betekenis en datering van de volksprent 'Den Ghendtschen Ommeganck'. *Volkskunde* 75 (1974), p. 1-14 en DAEM (M.). Gentse Ommengangsreuzen en -kieren in de 17de eeuw. *Oost-Vlaamse Zanten*. 67 (1992), p. 87-98 en 155-178.
64. DAEM M. *Op. cit.*, p. 178. Toch zou in 1721 (of – volgens Keelhoff – in 1722) nog een laatste processie van recreatie door de augustijnen georganiseerd zijn. Het is onduidelijk hoe dit zonder materiaal, beesten, enz. mogelijk was (cf. KEELHOFF (A.). *Geschiedenis van het klooster der erw. Paters Eremyten-Augustijnen te Gent*. Gent, 1864, pp. 79-80).
65. Deze melodie is mij niet van elders bekend.